

CARTOGRAFIE ȘI DISCURS. „MATERIA” COSMICĂ ÎN JURNALUL CĂRTĂRESCIAN

GrațIELA BENGĂ-ȚUȚUIANU
(Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”,
Filiala din Timișoara a Academiei Române)
g.benga@academiadm.ro

Abstract

In this article I focus on Mircea Cărtărescu's multiple-layered diary, *Un om între oameni* (2011-2017), which has led to various reactions. My investigation will consist of some interconnected stages. First, I will identify and examine the author's interest in the cosmic matter. Secondly, I will study the way in which the cosmic web generates a literary response. A survey of the knots that join the literary cores will make up another step of this study, that grows on the roots of a dichotomy (*poetic/ poietic*) and evolves around the concepts of “map of imagination” and “figural language”. After a careful examination of Cărtărescu's diary, we reached the conclusion that his fascination for the cosmic matter (including the smallest unit of a phenomenon: the quatum) can be analyzed with the tools given by the neuroscience. It also may be followed on the routes that have been marked on the map of a sophisticated corporal imagery. A swift intuition leads the author to the inconspicuous enhancement of Schrödinger's experiment and helps him turn a rhetorical device or a metaphor into a figural element (for instance, the quantum-woman, the matter etc.). The propensity to explore the mental realities and the physical objects (encompassing the brain, possibly in a quantum decoherence) – with procedures and instruments that the diary and *Solenoid* (a novel written at the same time with the diary) sometimes share – makes the two types of discourse set out a web of connections and emerge as hybridisations of confession, memory, imagination, figural apertures, and matter phenomenology.

Keywords: corporality, conscience, neuroscience, quantum decoherence, figural language

Rezumat

Concentrată asupra jurnalului *Un om care scrie* (2011-2017), investigația mea cuprinde câteva etape interconectate. Ca prim pas, voi identifica și urmări preocuparea lui Mircea Cărtărescu față de materia cosmică. Apoi, voi studia modul în care configurațiile cosmice generează (sau nu) un răspuns din partea scriitorului – adică mostre ale unui discurs literar, inserate în notațiile de jurnal. În fine, voi depista nodurile prin care aceste nuclee de literaritate se încrucișează cu creația scriitorului. Din punct de vedere teoretic, lucrarea se fundamentează, în principal, pe dihotomia *poetică/ poietică* și evoluează în marginea conceptelor de *hartă a imaginarului* și de *figuralitate*. Cum materia cosmică revine în atenția diaristului în mai multe notații din jurnal, mi-am pus întrebarea de ce detaliul științific (parte a raționamentelor specializate) este transferat pe harta unui imaginar cu reprezentări corporale. Căutarea unui răspuns m-a condus în teritoriul neuroștiințelor și apoi, mai departe, spre orizontul fizicii cuantice, cu experimentele lui Schrödinger despre fanta dublă sau starea de suprapunere. Predilecția lui Mircea Cărtărescu pentru explorarea realităților mentale (ale conștiinței) și fizice (incluzând creierul, poate aflat într-o stare cuantică de suprapunere), cu proceduri și cu un instrumentar pe care jurnalul și romanul le împart câteodată, face ca textele să stabilească o rețea de interferențe și să apară ca hibridări între configurații variabile de confesiune, memorare, imaginar, figuralitate și fenomenologie a *materiei* - cosmice, cerebrale, textuale.

Cuvinte-cheie: corporalitate, conștiință, neuroștiință, cuantă, figuralitate

În spațiul cultural românesc, interesul pentru opera lui Mircea Cărtărescu oscilează între admirație excesivă și repudiere corozivă. Dezavuările vehemente nu sunt oprite nici de locul ocupat de scriitorul român în perimetrul *world literature*,¹ nici de redefinirea relațiilor dintre scriitorii așezați pe trepte diferite în canonul universal și național, sugerată de același teoretician (Damrosch 2006, 43-53). Dacă romanelor (traduse în multe limbi și încununată cu premii) li se poate cu greu imputa o slăbiciune fatală din punct de vedere literar, povestirile și poemele recente ale lui Mircea Cărtărescu au fost supuse unor critici virulente². Nici jurnalul - gen de graniță, cu o poziție „slabă” și în interiorul creației cărtăresciene – nu a scăpat de reproșuri: bogat, dar fără miză, un jurnal în care „mărcile autenticității nu au cum să existe” (Popescu 2005), așa că nici măcar nu mai trebuie căutate. Despre un astfel de verdict nu putem declara decât că, atunci când preconcepția anulează parcursul unei (posibile) demonstrații, afirmația iese de bunăvoie de pe terenul raționamentului critic.

La jurnal îmi propun să mă opresc în acest studiu, analizând volumul *Un om care scrie* (2011-2017). Plec de la premisa că harta imaginarului unui scriitor nu poate fi suprapusă cu exactitate peste marginile ficțiunii și că atinge, în măsuri variabile, și alte tipuri de discurs. Investigația mea va cuprinde etape interconectate. *Primo*, voi identifica și urmări preocuparea diaristului față de materia cosmică. *Secundo*, voi studia modul în care configurațiile cosmice generează (sau nu) un răspuns din partea scriitorului – adică mostre ale unui discurs literar, inserate în notațiile de jurnal. *Tertio*, cercetarea nodurilor prin care aceste nuclee de literaritate se încrucișează cu creația scriitorului va constitui o altă etapă a acestui demers. Din punct de vedere teoretic, lucrarea mea se fundamentează, în principal, pe dihotomia *poetică/poietică*³, așa cum a explicat-o Irina Mavrodin, și evoluează în marginea conceptelor de *hartă a imaginarului*⁴ și de *figuralitate*⁵.

Pentru început, amintesc că *Un om care scrie* e al patrulea volum de jurnal publicat de Mircea Cărtărescu și că paginile lui se întretaie, prin canaliculele adânci ale reprezentărilor unei lumi pierdute (sau pe cale să dispară), cu mitologia din *Nostalgia*, *Orbitor* și *Solenoid*. De altfel, acest volum se dezvoltă în jurul unui nucleu care concentrează masa creativă a romanului *Solenoid*. Însă, ca jurnal de creație sau „al actului de creație” (Mironescu 2018), *Un om care scrie* deschide

¹ Folosesc acest concept în sensul pe care i-l dă Damrosch 2006, 48: “[...] we define “world literature” [...] as works that are read and discussed beyond home-country and area-specialist audiences [...]”.

² Un exemplu sugestiv este cronică scrisă de Daniel Cristea-Enache, încheiată astfel: „Doar câteva texte onorabile (*pisica mea oarbă, după ploaie, vecina, dacă unii urăsc*) se salvează din acest naufragiu al poeziei lui Cărtărescu: eșecul unui program și al unei expresii poetice noi ce diluează lacrimogen, inexplicabil pentru mine, opera unui autor care era atât de original... Paginile cu versuri «triste» livrate pe bandă rulantă în *nu striga niciodată ajutor* formează o poezie mai degrabă întristătoare prin nivelul ei intelectual și estetic. Volumul de față e o jale.” (Cristea-Enache, 2020. nr. 4) Disponibil online: <https://romanaliterara.com/2020/10/o-jale/> (accesat în 26 aprilie, 2024).

³ Potrivit Irinei Mavrodin poietica este văzută ca activitatea creativă, în stadiul de proces, „raportul care-l unește pe artist cu opera sa pe cale de a se face”, în timp ce „poetica este: 1. orice teorie internă a literaturii 2. alegerea făcută de un autor printre toate modurile posibile ale operei 3. codurile normative construite de o școală literară, ansamblu de reguli practice a căror aplicare devine obligatorie.” (Mavrodin 1982, 14)

⁴ Pentru detalii, a se vedea Turchi 2007.

⁵ A se vedea, în principal, Man 1979 și Jenny 1999.

o cale spre mintea⁶ unui om care ține un jurnal nu doar pentru a-și fixa niște gânduri, ci care, scriindu-și notațiile fragmentare, încearcă să înțeleagă lumea în care trăiește și locul lui în ea. În privința termenului „a înțelege”, remarc că include o dimensiune personală a operațiilor de gândire și că, din aria realității cotidiene, e continuu extins asupra literaturii, asupra artelor, în general, dar și asupra cosmosului.

Materia cosmică revine în atenția diaristului în mai multe notații din jurnal și această întoarcere repetată se produce pe trasee interșanjabile: prin lecturile unor volume de specialitate (cu grade diferite de dificultate), prin ogindirea pe harta imaginarului cărtărescian și prin grefele în corpul discursiv, metamorfozându-se în figură. Cu viața împărțită între aparițiile public-culturale (cu conferințe, interviuri, premii) și solitudinea intimității creatoare (cu teama de ratare, cu neputința de a scrie, cu melancolii și angoase), Mircea Cărtărescu vrea să înțeleagă în mod original lumea. Jurnalului îi împărtășeste intimul gândirii sale și, publicându-l, nu îl desființează, ci îl împlinește – ca act de generozitate atins de tangenta orgoliului.

Una dintre notații (din 17 noiembrie) îmbracă din capul locului ceea ce aș numi vileagul maximalist al intimului:

O carte de fizică cuantică e tot ce visez acum, așa cum alții – și eu altădată – visează o femeie caldă și iubitoare. Mi-ar plăcea să pipăi vulva moale a lumii, vertexul ei indelebil. Să-i aud geamătul când o pătrund, ca Năstase osânditul, cu puterea mea de înțelegere./ Am să reiau lucrul zilele astea, cu speranța că o să urc pe alt nivel energetic, instantaneu, ca în magie. (Cărtărescu 2018, 309)

S-ar zice că ne aflăm pe un teritoriu re-cunoscut (corpul femeii) pentru a reprezenta un spațiu necunoscut (*id est* corpul cosmic), fărâmițat până la cantitatea cea mai mică de energie radiantă, a cărei valoare e proporțională cu frecvența radiației (cuanta).

În acest moment, e justificată o întrebare care să chestioneze conținutul minții diaristului: de ce detaliul științific (parte a raționamentelor specializate) este transferat pe harta unui imaginar cu reprezentări corporale asociate și revitalizate („– și eu altădată”)? Anticipez că răspunsul e dublu.

Pe de-o parte, neuroștiințele explică faptul că stările mentale sunt dominate de imagini, formate pe temelia percepțiilor, dar cu precădere din procesul de relaționare dintre creier și lumea dinăuntru nostru (cf. Damasio 2024, 50). Imaginile care au ca sursă interioritatea noastră sunt atipice, pentru că dispozitivele care le determină sunt conectate la chimia organelor viscerale printr-o interacțiune bidirecțională al cărei rezultat este producerea de senzații (*Ibidem*, 51). Prin urmare, conținutul mental care animă notația de jurnal recurge la o arhivă în care diaristul stocase imagini inspirate de idei concrete și abstracte.

Fizica minții, decupată printr-o experiență mentală conștientă („O carte de fizică cuantică e tot ce visez acum”) este sugerată, intuitiv, prin racordul dintre evenimentele invizibile, sub-

⁶ Folosesc aceste termen în sensul pe care i-l dă un specialist în neuroștiințe, Antonio Damasio, când face distincția între inteligență și minte. A se vedea Damasio 2024, 46-49.

moleculare, *recte* la nivel cuantic – esențiale pentru explicarea materialului minții (Ibidem, 61) și o prezență fizică vizibilă, aflată la îndemâna percepției și care generează senzații – experiențe mentale provocate de stările homeostatice primare (plăcerea) sau generate de emoții (bucuria). Plăcerea de a explora materia cosmică, până la particulele ei elementare, și bucuria cunoașterii (posibile) sunt, la urma urmei, consecințele acțiunii unor molecule asupra rețelelor neurale, proces pe care îl regăsim și în constituirea senzațiilor erotice, înrădăcinate într-un sol mai profund decât acela al unui corp anatomic.

Intuiția acestei similarități nu e condiționată de un tip singular de senzație. Dimpotrivă, observăm că se prelungește și pe fundalul unei senzații opuse: neplăcerea produsă de lectură. Dacă analogia erotică fusese operată în câmpul evocării, starea din interiorul organismului, în timpul lecturii, e integrată în fluxul mental prin calificări și imagini orchestrate (aproape) în timp real. Diaristul mărturisește că nu înțelege cartea de „fizică povestită”, dar

totuși o să citesc mai departe cartea asta eclectică, făcută din articole de toate felurile cu mostre de sapiență populară și umor belferesc, fiindcă... mă rog, e ceva-n legătură cu femeia cuantică de care tocmai vorbeam. Quantum gravity. (Cărtărescu 2018, 310)

Pe de altă parte, între harta senzorială decelabilă în aceste notații de jurnal și harta imaginarului – așa cum e relevantă de scriitor – se întrevede un continuum reflectat în conturul unui simbol. În decupajele de mai sus, femeia (cuantică) nu apare numai ca procedeu retoric, ci ca element figural⁷ a cărui libertate de semnificare refuză constrângerea la restabilirea completă a unui singur sens. Dacă geometria cuantică, asociată teoriei corzilor, nu distinge între forme diferite (de pildă, un cerc cu raza R de un altul cu raza $1/R$)⁸, elementul figural la care ne referim nu deosebește variația razelor discursului (non)literar.

Sintetizând, la nivel discursiv realitatea (*id est* lectura cărții de fizică menționate în jurnal) este împinsă în umbră de o lume în care percepția e detronată de senzație. Printr-o simetrie în oglindă, principiu potrivit căruia două forme diferite generează o fizică identică (cf. Greene 2015, 275), notația diaristică asimilează dimensiunea ascunsă a cosmosului cu o „femeie cuantică”, care devine, totodată, centrul figural al unei imagini poetice reflectate, circular, de o configurație cosmică generatoare de senzații, adică de fenomene mentale primare care contribuie la crearea unui sine (cf. Damasio 2024, 35). Ilustrative sunt însemnările făcute în 26 noiembrie 2014:

Îmi sparg capul mai mult ca oricând cu spațiul-timp și conurile evenimentelor. Universul a fost creat dintr-odată, cu toate liniile lui, așa încât arată ca un bloc de gheață în care fiecare obiect e încrămăciat în destinul său. Nu poate exista – ca o consecință îndepărtată – liber-arbitru. Alunecăm în șanțurile predeterminate ale timpului și cauzalității fără cea mai mică posibilitate de deraiere. Dar toate acestea sunt the state of the art a fizicii de acum 60-70 de ani. E ca și când

⁷ Înțeleg acest adjectiv substantivizat în sensul pe care i l-a conferit Jenny 1999, p. 10.

⁸ Este exemplul oferit de Greene 2015, 274.

mi-aș bate capul cu Ion Barbu, nu cu Dan Coman. N-am intrat încă în nebunia de Flipper și Disneyland a lumii cuantice subatomice, nici în gravitația cuantică, nici în forțele electro-slabe, nici în quasar, nici în stringuri, bucle, diagrame Feynman, universuri-copii, materie neagră și alte delicii. *Îmi lasă gura apă după ele*, după *poezia brută și densă* (s.n.) a acestor lușe imperii. (Cărtărescu 2018, 310).

Decriptarea materiei cosmice ca poezie răspunde (sau corespunde), așadar, unei *poetici* a universului diaristic cărtărescian, în cadrul căruia figurile de stil și concentrarea figurală sunt prezențe recurente și sugerează un cod de lectură. În același timp, jurnalul expune o *poietică*, și anume semnele unui travaliu creator sau ale unui proces de alcătuire a creației epice care prindea formă: romanul *Solenoid*.

În acest moment al analizei, amintim că fluturele (cu multiple ocurențe în scrisul cărtărescian) apare și în studiile de fizică cuantică, mai ales în calitate de termen comparativ pentru spectrul de frecvențe (cf. Rosemblum, Kuttner 2011, 92), cu caracterul său unic pentru fiecare element. Imprevizibil din perspectiva fizicii clasice, acesta poate fi anticipat prin regula cuantică emisă de Niels Bohr. Dar salturile cuantice care stăteau la temelia regulii lui Bohr au fost respinse de Schrödinger (fizicianul grație căruia s-au pus bazele fizicii cuantice moderne), opunându-le o ecuație care descrie undele de materie.

Teoria cuantică a fost aplicată atât la studierea universului, cât și la investigarea minții. Așa-numitele experimente cu fantă dublă îl preocupă pe diarist, chiar dacă nu le numește. La acest tip de experiment – care arată că observațiile perturbă ceea ce trebuie măsurat și, mai mult decât atât, produc acel ceva (cf. Rosemblum, Kuttner 2011, 108) – se face referire într-o însemnare din 27 noiembrie 2014:

Colapsul undei de probabilitate în momentul când observăm particulele. Dacă nu facem măsurătoarea, electronul este o undă de probabilități; cum măsurăm, devine corpuscul localizat. Când «conștiința» atinge «materia». Aici ghilimelele sunt cele mai importante./ Schrödinger a susținut – sau măcar a crezut – multă vreme că nu există în lume decât un singur electron, prezent peste tot în diferite stări cuantice [...]./ Eu însumi sunt răspândit în univers ca undă de probabilitate, și faptul că sunt aici, acum, se datorează doar unei observații / măsurători a unei conștiințe – a mea, a ta, sau poate a altcuiva... Când am fost observant, m-am concretizat asemenea câștigului la loterie: eram răspândit *ca bilete de joc la nenumărați jucători, dar când s-a retras numărul câștigător banii lor virtuali s-au concretizat în mine*. (s.n.) (Cărtărescu 2018, 311)

Revenim: experimentele de interferență sau cele cu fantă dublă (sugerate de pasajul de mai sus) arată că un lucru fizic se poate afla în două locuri, simultan – stare pe care fizica cuantică o numește suprapunere. Dar diaristul interesat de enigmele fizicii cuantice nu se oprește la sintetizarea obiectivă a ondulației ca probabilitate și a consecințelor ei. Expunerea teoriei științifice

virează spre exprimarea eului textual, odată cu inserarea deicticelor pe care Bertrand Russell le-a numit „detalii egocentrice” (Sebeok 2002, 51) – „eu”, „a mea”. Cu alte cuvinte, un experiment incitant al fizicii cuantice este personalizat de către diarist și catalizează imaginarea unui subiect ficțional, sub forma unei comparații extinse. Semnele indexice anunță trecerea de la discursul informativ – amprentat de sugestia unei operații evaluative de gândire („Aici ghilimelele sunt cele mai importante.”) – spre focalizarea eului.

Ajunși în această etapă a investigației noastre, ne întrebăm dacă eul concentrat în notația de jurnal este eul empiric sau eul ficțional. Răspunsul variază în funcție de perspectivă. Extrasă din rama ei, fraza finală indică prevalența eului ficțional, a cărui greutate modifică structura discursivă, transformând-o într-o autoficțiune. Citit însă prin lentila fizicii cuantice (care face obiectul notației de jurnal), enunțul are în centru un singur eu – empiric, dar aflat într-o stare de suprapunere. E observator care colapsează o funcție de undă și, în același timp, e observat și colapsat într-o realitate anume.

Observăm că, în reflectarea acestei situații stranie (care reia, implicit, controversata problemă a pisicii lui Schrödinger), Mircea Cărtărescu nu apelează la un discurs explicativ. Preferă, în schimb, să recurgă la imagerie și la tropi, convertind notația diaristică într-un pseudo-jurnal aflat la intersecția dintre relatare cotidiană și literatură. Cu alte cuvinte, impregnează textul cu fluid poetic – în sensul direcționării lui spre un orizont literar care interferează cu realitatea subiectivă (percepții și senzații personale) și cu realitatea fizică, obiectivă (incluzând suprapunerile ei cuantice). În termenii fizicii moderne, putem conchide că nu numai jurnalul ca obiect se supune ondulației ca probabilitate, ci textul însuși devine o „cuantă”, din moment ce se află, în același timp, în afara și înăuntrul literaturii.

Dar ce este, pentru Mircea Cărtărescu, literatura? Bogdan Crețu concentrează răspunsul în câteva cuvinte: „literatura este pură inspirație, este revelație sau nu este nimic. Textele bune, executate fără iluminare, i se par false.”, iar „*Un om care scrie* e martorul acestui chin.” (Crețu 2018).

Se impune să ținem cont de faptul că până și în pasajele care reclamă neputința de a scrie literatură (așa cum obișnuia să o facă), diaristul invocă teoria cuantică, pentru a se lăsa mai apoi în voia senzațiilor și a imaginarului care aduc în prim-plan, pentru o vreme, un eu ficțional animat de angrenajul neural al eului empiric. Dacă neuroștiințele explică modul în care corpul și sistemul nervos continua să fie parteneri interactivi, fără a se mulțumi cu o relație configurată pe structura model-ilustrație, diaristul sugerează aceeași origine a imaginii – nici pur neurală, nici pur corporală – prin recursul la caracterul figural al materiei, a cărui mișcare internă e inepuizabilă.

Undă sau neundă, unde sau niciunde, mi-e greu să mai spun ceva despre mine. Stau la masa de scris, dar nu scriu. Nu mai simt c-aș putea să scriu în singurul fel în care se poate: spunând altceva și altfel. Mi-am stors toată substanța, mi-am tatuat toată pielea. Am așteptat să se reumple craniul meu trepanat cu balta de aur lichid care fusese odată acolo, atât de greu încât intram în pământ până la glezne. Nu s-a mai umplut. Acum am descarcerat dintre oasele lui fluturele sfenoid și-l port prin aer

printre degete, cum poartă un copil avioanele de jucărie. Înainte zbură singur. Acum îl plimb eu, făcând și un zgomot de motor din buze, doar-doar oi păcăli pe cineva. Dar nu mă pot păcăli pe mine, chiar de-aș reuși să-nșel toată lumea./ E iarnă frig și cenușiu afară. Mă-ntorc la mine ca fiul risipitor, rătăcitor, uituc. Trebuie să mă primesc, e umilitor și pentru mine, și pentru el, dar e singura șansă. Mângâi pisica, șofez pe drumuri cețoase, visez la *structura materiei* (s.n.). Sunt eu, M.C., același de la 17 ani. Nimic nu mi-a schimbat (*jai guru deva om*) lumea. (Cărtăescu 2018, 312-313).

În raport cu registrul variat al imaginilor precedente (organice, corporale, senzoriale, simbolice, intertextuale, obiectuale ș.a.), *materia* își descarcă neconținut potențialul de ambiguitate, refuzând să fie închisă cu o cheie de lectură finală. Pe urmele lui Paul de Man, susținem că e mai mult decât o metaforă, pentru că atinge o superpoziție figurală suplimentară și devine o alegorie a imposibilității de a citi (cu „a citi” devenit el însuși metaforă)⁹, din moment ce structura materiei poate fi visată, dar se sustrage, cu îndărătnicie, înțelegerii.

Prin comutarea mișcării interne a figuralului în textul diaristic, căruia i se injectează un fluid poetic, Mircea Cărtăescu devine un cartograf care fixează repere pe harta imaginarului său - în timp ce explorează teritoriile sinelui, sondează spațiile universului și, totodată, își ghidează cititorul prin labirintul minții și creației sale, fără să îi arate ieșirea¹⁰.

În fine, ultima etapă a acestei investigații virează spre *Solenoid*, roman care „se cristalizează într-o artă poetică, o estetică a existenței, dar și o ușă reală spre *dincolo*”¹¹ sau document existențialist-metafizic al condiției umane, după cum apare în lectura Ruxandrei Cesereanu și a lui Bogdan Crețu¹².

Așa cum am anticipat, voi avea în vedere identificarea zonelor de suprapunere dintre cartografia senzorial-imaginală a cosmosului din *Jurnal* și harta imaginarului din *Solenoid*. Dat fiind că explicațiile din sfera biologiei și chimiei minții sunt aceleași, mă opresc (deocamdată) la enumerarea câmpurilor de intersecție ale căror borne sunt constituite de elemente figurale: materia, undele, creierul, ochii și fluturile.

Enunțată de teoria cuantică și semnalată de notațiile diaristice, ambiguitatea materiei prevalează în imageria din *Solenoid*, romanul a cărui poietică se distinge în *Jurnal*. *Un om care scrie*. Concis, se poate sintetiza că viziunile dau de furcă minții, fiindcă, la fel ca în fizica cuantică, probabilitatea a ceea ce observăm depinde de cum ne uităm. Sau, altfel spus, conținutul imaginilor este dat de cel care le privește.

Când își studiază creierul, naratorul descoperă un teritoriu întins și incandescent care, deși îi aparține, nu poate fi stăpânit în vastitatea peisajului său. Doza de enigmatic e întărită printr-o

⁹ Paul de Man vorbește despre “allegories of the impossibility of reading-a sentence in which the genitive "of has itself to be "read" as a metaphor.” (Man 1979, 205)

¹⁰ Despre scriitorul-cartograf, pentru care scrisul devine și prezentare, scrie Turchi 2007, 12, *passim*.

¹¹ „Filonul oniric face implozie, este cotropitor, copleșitor și de o frumusețe când terorizantă când gingașă și mângâietoare.” (Pârvulescu 2015)

¹² A se vedea Cesereanu 2022, 184-205 și Crețu 2016.

analogie cosmică (creier-lună), integrată în cartografierea unor lumi interioare atât de vaste încât, deși intime, se revarsă în afara limitelor interiorității. Condiția care stă la temelia undulației ca probabilitate din fizica cuantică, *recte* „depinde de cum ne uităm”, e similară prevalenței privirii în *Solenoid* – percepție care poate (sau nu) să deschidă calea minții conștiente, prin adăugarea unor imagini mentale care înglobează o referință concretă și simțită la posesorul minții respective. Contrastul dintre conținutul imaginilor care fac posibilă conștiința e sugerat în finalul unei secvențe unde neputința de a scrie, mărturistă în jurnal, a fost convertită în convenție autobiografică:

Faptul că nu am ajuns scriitor, faptul că nu sunt nimic [...] îmi dă o șansă unică, sau poate că șansa tuturor celor singuri și uitați: cea de a explora vestigiile propriei mele minți așa cum îmi apar ele în șirul neșfârșit de seri în care [...] creierul îmi răsare asemenea lunii și arde din ce în ce mai tare. Văd atunci pe suprafața lui palate și lumi ascunse, ce nu se arată niciodată celor ce aleargă în labirint, obsedați de bucățica lor de brânză, [...] convinși că asta-i tot ce li s-a sortit în lume și că dincolo de pereții albi și curbi nu mai este nimic. (Cărtărescu 2015, 95)

Cum între un corp în care au loc schimbări (mai mult sau mai puțin dramatice) și reprezentările perceptuale¹³ ale acestor schimbări există o interacțiune continuă, e firesc ca alterări petrecute în corp să determine modificări ale imaginilor. Însă aceste prefaceri, studiate astăzi de neuroștiințe, îl preocupă de narator din perspectiva accesului (vizionar) la un șir de lumi „cu neputință de dezvăluit” (Cărtărescu 2015, 370) – pentru că, fiind în afara percepțiilor din lumea înconjurătoare, care generează imagini hibride în mintea noastră (prin relaționarea cu lumea din interiorul nostru), nu pot fi supuse logicii comune de comunicare.

Când, în *Solenoid*, privește desenele lui Nicolae Minovici, care înfățișau viziunile din timpul asfixiilor sale controlate (*id est* „imagini din pragul morții”), naratorul descrie apariția unei lumi fantastice, perfide¹⁴, ca efect al agresiunii asupra centrilor cerebrali, printr-o revărsare a producției de imagini în care terestru interfierează cu cosmicul, concretul cu abstractul, corporalul cu metafizicul și simbolicul cu știința:

temple de marmură și fildeș în care sălășluiau zeii unei alte realități. Ei induceau visele nocturne, ei generau, cu fețele lor de Criști și trompele lor de elefant și brațele lor de Krishna distrugători și buzele lor de prostituate, hipercuburile și supersferele și labirinturile cvadridimensionale ale unei lumi ce-și găsea acolo, în vastul și barbarul imperiu al structurilor cerebrale, punctul de inserție, portalul prin care halucinațiile, viziunile, trăirile în afara pielii trupului nostru și-a pielii ce-nvelește

¹³ Acestea sunt un proces hibrid, aparținând simultan corpului și minții. A se vedea Damasio 2024, 130, *passim*.

¹⁴ Două tipuri de fantastic existente în *Solenoid* identifică Bogdan-Alexandru Stănescu: cel „asumat, evident, de construcție (Bosch, Arcimboldo) și cel neliniștitor, purtător de nefiresc, latent, insidios (tratatele de medicină ilustrate, textele alchimice ilustrate)”. (Stănescu, 2016)

constelațiile difuzau în realitate. Aceste portaluri erau ținta tuturor căutătorilor lumii ... (Cărtărescu 2015, 369-370)

Proiectare *poetică* a unui conținut mental extins, care a arhivat cu lăcomie percepții, senzații și informații, acest diluviu imagistic cartografiază un univers din care determinismul și tiparele au fost evacuate, pentru a lăsa loc intersecțiilor și unei topografii enigmatice (propuse și de teoria cuantică): întâlnirea dintre fizică și conștiință.

Pe parcursul acestei întâlniri care reverberează de-a lungul narațiunii din *Solenoid*, identificăm ocurența elementelor figurale care apăreau în jurnal. Ne oprim, pentru moment, la păpușa africană din *Un om care scrie*, unde un simulacru era inserat ca termen al comparației¹⁵, pentru a amplifica starea unei minți conștiente pe care nu o mai produce întreaga gamă de mecanisme implicate în construcția ei, de vreme ce abilitatea de a detecta lumea exterioară este afectată. Totuși, alterarea mecanismelor detecției exterioare nu slăbește conștiința, fiindcă e compensată de adâncirea procesului de sondare a dispozitivului interiorității. Acesta pornește de la hărțile mentale arhivate potrivit (re)cunoașterii unor imagini, dar le și rescrie – încercând să descifreze fragmentele unei lumi / unor lumi de neînțeles și să transforme existența într-un parcurs tolerabil.

Mai departe: în *Solenoid*, regăsim imaginea unui idol feminin, care a prins formă de statuie „neagră ca antracitul” și „privea înainte ca o împărăteasă, ca o zeiță pe care n-o pot atinge ororile viețuirii-n această lume” (Cărtărescu 2015, 390). Chiar dacă, de această dată, privirea nu mai este dată peste cap, ca în cazul păpușii din *Jurnal*, nici această imagine nu evită să sugereze, prin comparația explicită, prezența simultană în lumea fizică și în afara ei.

Doar Virgil (unul dintre personaje) înfruntă măreția copleșitoare a statuii și o face prin recursul la una dintre figurile centrale ale scrisului cărtărescian: creierul – cel care intuește, în imaginar, chipurile nevăzute ale realității.

Aduc în fața ta creierul meu, cel mai paradoxal obiect din univers, căci el cuprinde universul acesta și celelalte 10^{500} de universuri ce conlucrează unele cu altele în corpul ființei în care trăim. [...] Aș vrea să-mi pot desface oasele țestei ca să-l poți zări cum zace acolo, moale și greu, pe aripile de fluture, multicolore, ale osului sfenoid. Aduc în fața ta această hiperarhitectură moale, această moluscă dumnezeiască. Doar prin acest frontal se vede strălucirea de pe partea cealaltă-a realității. [...] Primește ofranda creierului meu, perla unică și splendidă din cochilia lumii. (Cărtărescu 2015, 393)

¹⁵ Iată o însemnare din 2 decembrie: „Nu sunt atent la realitate. Ochii mei, în realitate, nu sunt reali, de vreme ce nu văd. Nu mai sunt atent nici la ce spun. Limbajul meu se sfârteacă-n spațiul ăla umed și cărnos unde sunt limba și dinții mei. Puțin mai răzbate-n afară. [...] Dormitez, nu mai sunt atent la lume sau la mine. Îmi contemp lu senzația de bine, de liniște, de răcoare psihologică în camera-ncălzită din mijlocul iernii. [...] Ochii mei sunt iar dați peste cap, ca *ai păpușilor africane* (s.n.), și-mi privesc direct în creier. Nimic altceva nu-mi reține măcar o privire. În lumea cea comună a trăi e un pericol. Totul e smudged, întins ca un ruj pe o oglindă.” (Cărtărescu 2018, 313)

Pe lângă convergențele tematice cu unele însemnări de jurnal, recunoaștem simetria pe palierul imageriei desfășurate în jurul fluturelui: „fluturile sfenoid” din notațiile diaristice revine în roman ca „aripile de fluturi, multicolore, ale osului sfenoid”. Sunt doar câteva exemple dintre multe altele ce compun țesătura comună *Jurnalului și Solenoidului* și care ne fac să citim cele două texte ca disecții constant (auto)aplicate, pe un fundal discursiv diferit.

Predilecția pentru explorarea realităților mentale (ale conștiinței) și fizice (incluzând creierul, poate aflat într-o stare cuantică de suprapunere), cu proceduri și cu un instrumentar pe care jurnalul și romanul le împart câteodată, face ca textele stabilească o rețea de interferențe și să apară ca hibridări între configurații variabile de confesiune, rememorare, imaginar, figuralitate și fenomenologie a *materiei* – cosmice, cerebrale, textuale.

Referințe bibliografice

- Cărtărescu, Mircea. 2015. *Solenoid*. București: Editura Humanitas.
- Cărtărescu, Mircea. 2018. *Un om care scrie. Jurnal/ 2011-2017*. București: Editura Humanitas.
- Cesereanu, Ruxandra. 2022. *De la Orbitor la Solenoid. Hărți craniene în romanele lui Mircea Cărtărescu*. In Idem, *Lumi de ficțiune, lumi de realitate*. București: Tracus Arte, p. 184-205.
- Crețu, Bogdan. 2016. *Literatura ca discurs autorevelat*, in „Observator cultural”, nr. 810, <https://www.observatorcultural.ro/articol/literatura-ca-discurs-autorevelat-i/>, ultima accesare, 21 martie 2024
- Crețu, Bogdan. 2018. *A fi sau a nu fi în literatură*, in „Observator cultural”, nr. 923, <https://www.observatorcultural.ro/articol/a-fi-sau-a-nu-fi-in-literatura/>, ultima accesare, 21 martie 2024
- Cristea-Enache, Daniel. 2020. *O jale*, in „România literară”, nr. 4.
- Damasio, Antonio. 2024. *Simțire și cunoaștere. Cum să generezi minți conștiente*. Traducere din engleză de Alexandru Babeș. București: Editura Humanitas.
- Damrosch, David. 2006. *World Literature in a Postcanonical, Hypercanonical Age*. In *Comparative Literature in an Age of Globalization* (ed. Haun Saussy). Baltimore: John Hopkins University Press.
- Greene, Brian. 2015. *Universul elegant. Supercorzi, dimensiuni ascunse și căutarea teoriei ultime*. Traducere din engleză de Dragoș Anghel și Anamirela-Paula Anghel. București: Editura Humanitas.
- Jenny, Laurent. 1999. *Rostirea singulară*. Traducere și postfață de Ioana Bot. București: Editura Univers.
- Man, Paul de. 1975. *Allegories of Reading. Figural Language in Rousseau, Nietzsche, Rilke, and Proust*. New Haven and London: Yale University Press,
- Mavrodin, Irina. 1982. *Poietică și poetică*. București: Editura Univers.
- Mironescu, Doris, 2018. *Mircea Cărtărescu și adevărul jurnalului*, in „Dilema veche”, nr. 755, <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/carte/mircea-cartarescu-si-adevarul-jurnalului-625234.html>.
- Pârvulescu, Ioana. 2015. *Solenoid. Tipătul vieții*, in LaPunkt, <https://www.lapunkt.ro/2015/12/solenoid-tipatul-vietii/>, ultima accesare, 23 martie 2024.
- Popescu, Ana-Maria. 2005. *Un jurnal bogat, dar fără miză*, in „Observator cultural”, nr. 277, <https://www.observatorcultural.ro/articol/un-jurnal-bogat-dar-fara-miza-2/>
- Roseblum, B., Kuttner, F. 2011. *Enigma cuantică*. Traducere de Laura Cristiana. București: Editura Prestige.
- Sebeok, Thomas A. 2002. *Semnele: o introducere în semiotică*. Traducere de Sorin Mărculescu. București: Editura Humanitas.
- Stănescu, Bogdan-Alexandru. 2016. *Christ în mundus subterraneus*, in „Observator cultural”, nr. 810.
- Turchi, Peter. 2007. *Maps of the Imagination*. Trinity University Press.
- Wunenburger, Jean-Jacques. 1998. *Viața imaginilor*. Cluj: Editura Cartimpex.